

П. І. Гаман,

д. держ. упр., доцент, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПОСТАНОВКИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОМИСЛОВОСТІ

Обґрунтовано функцію держави щодо постановки фундаментальних завдань у промисловості. Визначено добір дієвих регуляторів та важелів реалізації державної структурної політики у промисловості.

The function of the state is grounded in relation to raising of fundamental tasks in industry. The selection of effective regulators and levers of realization of state structural policy is certain in industry.

Ключові слова: державне регулювання, досконала конкуренція, інструменти, промисловість, регіон, реформування, структурна перебудова.

Key words: government regulation, perfect competition, tools, industry, region, reform, restructuring.

ВСТУП

Здатність нерегульованого ринку спонтанно забезпечувати загальну рівновагу і високу ефективність економіки обмежена. Навіть розвинутим економікам властиві й загальна нерівновага, й неефективність. Такі ситуації в теорії називаються "ринковими провалами". Вони характерні й для умов досконалої конкуренції — "ідеального" ринку, а тим більше для розвинутої ринкової економіки, у якій переважають монополії і олігополії. Роль державного регулювання в економіці України, на наш погляд, повинна бути багатоманітною, ніж у країнах Заходу, оскільки вона далека від ідеалу вільного ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На актуальність проблеми структурного розвитку промисловості як пріоритету державної політики вказують численні теоретичні дослідження й узагальнення вітчизняних учених, зокрема, таких як: О. Алімов, О. Амоша, І. Андел, Б. Андрушків, Ю. Бажал, С. Біла, Л. Беззубко, М. Білик, В. Бодров, Р. Бойко, М. Бутко, З. Варналій, О. Веклич, М. Гаман, А. Гальчинський, В. Горник, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, Б. Данилишин, Я. Жаліло, М. Корецький.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- обґрунтувати функцію держави щодо постановки фундаментальних завдань у промисловості;
- визначити добір дієвих регуляторів та важелів реалізації державної структурної політики у промисловості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вітчизняний досвід реформування промисловості свідчить, що не можна розраховувати на те, що ринок сам усе залагодить, оскільки ринки не завжди діють ефективно, особливо в суспільному виробництві. Аналіз ролі держави, форм і методів його впливу на промисловість засвідчує виправданість активного втручання держави.

Як свідчить досвід багатьох країн з економікою, що трансформується, якісні перетворення організуються за трьома основними напрямками. До них можна зарахувати такі:

- лібералізація господарських відносин (тобто зняття обмежень у функціонуванні ринку) шляхом демонтажу організаційних структур і механізмів директивного планування й централізованого розподілу ресурсів, на наш погляд, є завданням відносно короткостроковим, і в Україні воно було досягнуто ще на початковому етапі реформування економіки;

- інституціональні зміни, пов'язані з реформуванням відносин власності, становленням самостійних суб'єктів ринку й створенням його інфраструктури. Це завдання середньострокового характеру, і в Україні воно досягнуте частково;

- позитивні зрушення в розвитку реальної економіки, заради яких, власне, і формується (на основі зазначених лібералізації й інституціональних змін) ринковий механізм.

Останній напрям пов'язаний з найбільш складними і довгостроковими проблемами реформаційної практики, серед яких відзначаються:

- подолання кризового спаду і вихід на режим стійкого зростання;
- демілітаризація і принципова зміна структури суспільного виробництва, реконструкція його матеріально-технічної бази і застосовуваних технологій;
- органічне і рівноправне включення національної економіки у світову.

При такому підході до вітчизняної промисловості стратегічною метою є підготовка передумов для вже початого розвинутих країнами переходу від сучасної індустріальної стадії розвитку господарства до постіндустріальної, інформаційної стадії. Світовий досвід у цьому напрямі свідчить про важливу роль держави в процесі підготовки і переходу до постіндустріального суспільства.

Протягом більшої частини ХХ ст. від держави очікували

збільшення витрат і більш активного втручання в економіку. Однак багато економістів, не заперечуючи активної ролі держави, вважають, що її масштаби повинні бути мінімальними, а її втручання в економіку — гранично обмеженим [1; 3; 5].

Широка сфера діяльності держави, за відсутності в її функціях належних пріоритетів, є негативним явищем, що зумовлює зниження ефективності державного впливу на економічні процеси в країні. Тим часом, держава покликана відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, у забезпеченні стабільного економічного зростання, необхідного для економічної безпеки країни, вживанні заходів із соціального захисту населення і його соціального забезпечення.

З цієї позиції необхідно зосередити зусилля держави на вирішенні таких пріоритетних фундаментальних проблем [2, с. 83]:

- вироблення реалістичної економічної політики;
- підтримка розвитку освіти, охорони здоров'я, а також галузей національної економіки у період реструктуризації;
- забезпечення законності й порядку;
- забезпечення захисту навколишнього середовища.

Аналіз ефективності впливу органів влади держави і регіонів, який необхідний для успішного структурного розвитку промисловості за останні десятиліття, засвідчив, що економічні результати діяльності різних країн зумовлені у більшості випадків якістю інституціональної системи, ніж проведеною економічною політикою і нагородженням людським капіталом. Саме інституціональне середовище сприяє посиленню сваволі з боку державних органів і чиновників, що й спостерігаємо в Україні останнє десятиліття. У зв'язку з цим для подальшого розвитку економіки України і будівництва правової держави питання інституціонального середовища є актуальним і ключовим, від вирішення якого залежить подальший хід розвитку національної економіки.

На сучасному етапі розвитку промисловості нарощування потенціалу держави, на наш погляд, неможливе без його утвердження як більш надійного й ефективного партнера. Для цього вважаємо за доцільне:

- приведення функцій держави у відповідність з її потенціалом і принципами здійснюваної політики;
- зміцнення потенціалу держави шляхом активізації суспільних інститутів.

Там, де держава має у своєму розпорядженні незначні можливості, напрями державного впливу повинні ретельно аналізуватися. При цьому під ефективністю державного впливу має розумітися результат використання державного потенціалу для задоволення попиту суспільства на відповідні блага. Навіть якщо держава має великий потенціал, але не використовує його в інтересах суспільства, воно не буде досить ефективним.

Активізація суспільних інститутів передбачає розробку ефективних норм і обмежень, які дали б змогу стримувати свавілля влади і боротися з корупцією. Це свідчить про необхідність створення системи державних інститутів, які для підвищення своєї ефективності повинні функціонувати в умовах достатньої конкуренції.

Крім того, важливою функцією держави є правильна постановка фундаментальних завдань, до яких на сьогоднішні можна зарахувати такі:

- захист навколишнього середовища;
- утвердження законності і підтримка правопорядку;
- фінансова підтримка в період реструктуризації базових галузей економіки, здатних забезпечити стабільне економічне зростання всієї економіки;
- забезпечення макроекономічної стабільності;
- підтримка верств суспільства, які мають слабкий со-

ціальний захист.

Світовий досвід розвитку промисловості показує, що ринок і уряд повинні взаємно доповнювати один одного. Тому всі заходи і рішення уряду мають бути передбачувані в реальному відрізку часу. Крім того, послідовність їх здійснення є важливою для залучення інвестицій, яких так потребує українська економіка. Державна промислова політика має бути спрямована не просто на сприяння економічному зростанню, але й на забезпечення справедливого розподілу результатів ринкового розвитку [4, с. 20].

Завдання ефективної ролі держави в Україні, на наш погляд, полягає не в простому розширенні її присутності в економіці, а в підвищенні ефективності довгострокової державної промислової політики і конкретних дій щодо оздоровлення промисловості, поліпшення соціального стану громадян. Разом з тим, держава має керуватися критеріями збереження ринкової свободи і виявляти уміння у використанні наявної власності для інвестування в реструктуризацію галузей національної промисловості. При цьому бажано зробити основний акцент на концептуальну і законодавчу бази, що відповідає державній політиці за такими основними напрямками:

- забезпечення економічної й організаційно-правової активності держави, формування ефективної системи державного і муніципального управління з метою стимулювання економічного зростання;
- розвиток законодавчих основ устрою України;
- підтримка законодавчих ініціатив, що сприяють розвитку конкуренції і підприємницької діяльності.

З іншого боку, варто активізувати створення технічних і організаційних умов формування ринку капіталу, що буде виражатися в допомозі розвитку інститутів і технологій, трансформації внутрішніх заощаджень підприємців і приватних осіб у виробничі інвестиції. Однією з перешкод на шляху до стабільного економічного зростання, на наш погляд, є безгосподарність у державній власності. Важливим є формування ефективного управління державними активами, врахування розмаїтості інтересів, форм господарювання при складній виробничій і регіональній структурі промисловості.

Будь-яка зміна і коректування економічного курсу являє собою не набір окремих рішень, а складний механізм вбудовування всіх процесів в єдину систему. Такі зміни варто спрямувати на поступовий перехід від змішаної до соціально орієнтованої економіки. Перехід промисловості до соціально орієнтованої високоефективної ринкової економіки передбачає:

- досягнення сучасних характеристик якості життя населення і середовища його проживання;
- формування для цього інноваційних способів виробництва;
- створення багатоукладної, соціально орієнтованої ринкової економіки;
- посилення ролі держави в регулюванні соціальних і економічних процесів;
- зміцнення інфраструктури, включаючи стабільну фінансово-банківську сферу й таку, що має довіру населення;
- перехід до надійної системи соціального партнерства працівників, підприємців, держави.

У стратегії розвитку промисловості варто базуватися на внутрішніх історико-культурних традиціях, де головною є соціальна складова — і як мета, і як головний фактор економічних перетворень. При цьому принциповим є збалансування принципів, факторів відносин і механізмів реалізації соціальних і економічних пріоритетів, коли необхідно принципи ринкової свободи узгодити з принципами соціальної справедливості, забезпечити баланс ринкової ефективності. Це можливо лише при ефективному поєднанні вільного підприємництва і державного регулювання.

Для успішного функціонування підприємств і їх економічного зростання необхідне створення ефективної виробничої інфраструктури й соціальної бази, що допоможуть забезпечити успіх реформ в Україні. У цих умовах актуальною проблемою є мобілізація факторів, що зміцнюють соціальну базу реформ, проведених державою, і сприяють прискоренню економічної трансформації. Соціальна база, її зміцнення формується на основі економічної, промислової, фінансової, структурної, інвестиційної, соціальної політики. На її формування і має бути спрямована система законотворчості й управління.

Велике значення для проведення та розвитку економічних перетворень має високорозвинений науковий потенціал України, що у сучасному світі виступає як стратегічний ресурс. Підтримка і сприяння його розвитку є пріоритетним напрямом досягнення стабільного розвитку української промисловості [6, с. 43].

Усе більш актуальною стає орієнтація державної фінансово-кредитної і податкової політики на забезпечення привабливості вкладень інвесторів в економіку регіонів, на структурну перебудову виробничих підприємств і підвищення конкурентоспроможності їх продукції, на підтримку розвитку в регіонах малих і середніх підприємств виробничого профілю.

Необхідність державного регулювання зумовлена, насамперед, наявністю сукупності об'єктивно сформованих факторів, до складу яких, на наш погляд, слід зарахувати такі:

- наявність кризових явищ у всіх ланках української промисловості і її регіональних підсистем;
- відсутність балансу на національному і регіональному рівнях;
- деформація найважливіших відтворювальних пропорцій і взаємозв'язків;
- недостатнє використання регіональних ресурсних потенціалів тощо.

Промисловість є провідною галуззю економіки України. Особливості цієї сфери економіки визначають її провідну роль у процесі розширеного відтворення. Вони виражаються в особливих формах концентрації виробництва, спеціалізації, кооперуванні й комбінуванні, у розміщенні промислового виробництва, в особливому професійному складі кадрів.

Сучасна промисловість складається з безлічі спеціалізованих галузей, кожна з яких поєднує сотні і тисячі різних за розміром і формою власності підприємств.

Промисловий комплекс відіграє в економіці будь-якої країни найважливішу роль. Соціальна стабільність і економічний прогрес прямо залежать від стану галузей національної промисловості. Уряди індустріально розвинутих країн беруть усебічну участь, щоб бути в авангарді технічного прогресу, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності національних галузей і підприємств. Прагнучи знизити власну залежність від експорту сировини і продукції трудомістких галузей, державні органи влади в перехідних економіках і економіках, що розвиваються, стимулюють диверсифікованість промисловості.

Раптова лібералізація і відхід держави з економіки спричинили втрату конкурентоспроможності в багатьох структурних підгалузях промисловості України. Більшість українських, у тому числі й регіональних, підприємств промисловості залишаються внаслідок недостатку капіталу неефективними, неготовими до економічної трансформації і міжнародної конкуренції. Виходом із ситуації, що склалася, є відродження реального сектора української, у тому числі за допомогою розвитку промисловості, придбання передового досвіду і технологій. Сприятливим фактором подібних перетворень стає глобальна тенденція

відкриття ринків, що спостерігається в останні десятиліття.

Сьогодні видається доцільною розробка на державному рівні комплексу політичних інструментів для залучення іноземного капіталу. Ця необхідність пов'язана з тим, що держава не в змозі забезпечити необхідні обсяги капіталовкладень в усій економіці. Але водночас вона залишається важливим стимулятором інвестицій, створюючи фіскальні і фінансові спонукальні механізми, що сприяють поліпшенню інвестиційного клімату в країні й у регіоні. У відкритих ринкових економіках глобальна конкуренція змушує національні уряди розробляти програми оптимізації інвестицій. Сприятливий інвестиційний клімат зменшує невизначеність і заохочує підприємців інвестувати в реальну економіку. Політична і правова невизначеність найбільше позначається на промисловості.

Як основні причини гальмування економічного зростання останнім часом називають такі, як неправильне проведення приватизації, дестимулювальна податкова і митна політика тощо. Безсумнівно, вони вплинули на соціально-економічну ситуацію в країні й у регіоні. Однак було б неправильним обмежуватися лише макроекономічними факторами. Не менш значущим є стан мікроекономічних об'єктів, насамперед, промислових підприємств, у рамках яких концентруються і фактично відтворюються майже всі соціально-економічні проблеми суспільства. У зв'язку з цим, у першу чергу, постає питання про необхідність нової політики держави щодо промислових підприємств, активної адресної підтримки всіх його структурних складових.

ВИСНОВКИ

Головна мета політики держави в економіці спрямована на підвищення ефективності й конкурентоспроможності виробничих підприємств на зовнішньому й внутрішньому ринках. При цьому однією з найбільш глибоких і небезпечних за своїми соціально-економічними наслідками проблем, на вирішенні якої варто акцентувати всю економічну політику держави, є низький рівень інвестиційної активності в економіці. У зв'язку з цим об'єктивно виникає необхідність у розробці й реалізації ефективної інвестиційної політики, що забезпечує реструктуризацію та структурну перебудову промисловості, її адаптацію до ринкових умов і ринкових відносин. У цьому напрямі зусилля державних органів влади мають бути спрямовані на збільшення інвестиційної активності в промисловості.

Література:

1. Біла С.О. Концептуальні засади структурного регулювання ринкового господарства / С.О. Біла // Статистика України. — 2004. — № 1. — С. 22—27.
  2. Государственный сектор промышленности в системе экономического регулирования: монография / Н.Г. Чумаченко, Л.Г. Червова, Л.М. Кузьменко и др. — Донецк: Ин-т экономики промышленности: НАН Украины, 2003. — 330 с.
  3. Ещенко П.Е. Модель зростання для трансформаційної економіки / П.Е. Ещенко // Вісник "Економіка". — К.: ВПЦ Київський ун-т, 2002. — Вип. 62. — С. 13—15.
  4. Зеркие Д.П. Основы теории государственного управления / Д.П. Зеркие, В.Г. Ігнатов. — Луганск: Аз, 2004. — 457 с.
  5. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Клиланд. — М.: Прогресс, 1992. — 421 с.
  6. Кондрашов О.М. Промислова політика в Україні: теорія, методологія, практика управління: монографія. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2008. — 367 с.
- Стаття надійшла до редакції 20.09.2011 р.*